

A gyógyszerészet történetének oktatása a magyar egyetemeken

DR. ZALAI KÁROLY és DR. RIXER ANDRÁS

Magyarországon a gyógyszerészet történetének művelése összefonódott az orvostudomány és annak története művelésével. Annak ellenére, hogy még a XIX. században sem volt szervezett oktatás, mégis a gyógyszerészek publikációs tevékenysége gyógyszerésztörténeti szempontból megközelítette az orvosokét. Az orvos- és gyógyszerésztörténelem egyetemi oktatásának szétválasztására először Kolozsvárott történt kísérlet, Budapesten azonban csak elég későn, a XX. század első harmadában Ekkor indult meg a gyógyszerésztörténelem önálló oktatása.

*

A szaktörténeti adatok felderítése és felhasználása nélkülözhetetlen a különböző tudomány-szakok tudományos művelésében. A gyógyszerészeti tudományok, a gyógyszerellátás, a gyógyszerügy egészének tanulmányozásakor is figyelembe kell venni azok eddigi alakulását, múltját A jelenlegi helyzet pusztá ismerete, még ha olyannyira részletes is, önmagában nem mindig érthető, és nem ad elegendő alapot ahhoz, hogy a tudomány és gyakorlat fejlesztésének irányelveit és módját optimálisan meghatározzuk.

Ezt az álláspontot képviseli Gortvay [1] is: „Az orvos és gyógyszerésztörténeti műveltségre szüksége van az egészségügy szervezőinek, akiknek elsősorban ismerniük kell az egészség védelmében kifejtett emberi törekvések és az embervédelmi intézmények történelmi fejlődését, a betegségek elleni céltudatos küzdelem múltját, valamint az orvostudomány fejlődésének útját és eredményeit, valamint a menedékhely jellegű ispotályokból kifejlődött modern kórházak szerepét a gyógyításban, az orvosképzésben és a tudományos kutatásban.”

A magyar egyetemi oktatás 1367-tel kezdődött, mikor Nagy Lajos király (1342—1382) megalapította a pécsi egyetemet. Ez azonban csak rövid ideig működött A következő szintén csak rövid életű egyetemet Zsigmond király alapította 1389-ben Óbudán Megszűnésének időpontjára nincsenek adataink, de valószínű, hogy a király halála után már nem működött, mert 1465-ben, mikor Mátyás király II Pál pápától engedélyt kért a pozsonyi egyetem felállítására, azzal érvelt, miszerint: „Magyarországon, jóllehet terjedelmes és termékeny, nincs egyetem” [2]. Mátyás király a Vitéz-féle összeskúvés után az egyre hanyatló pozsonyi egyetemről elfordult, és 1475 táján új egyetem alapítását tervezte, de most már Budán. Egyetem alapítási tervét a király meg is valósította úgy, hogy az egyetemet a budai domonkosok kolostorában helyezte el. Ezt a megoldást is csak ideiglenes-

nek tartotta és egy nagy egyetem szervezéséhez fogott. Építkezéseit meg is kezdte, de halála után az építkezések és a szervezési munkálatok félbemaradtak. A különböző háborúk, a 150 éves török megszállás lehetetlenné tették Magyarország tudományos és kulturális fejlődését. Ennek következtében az első, napjainkig folyamatosan működő magyar egyetem csak az 1635-ben Nagyszombaton, Pázmány Péter által alapított egyetem lett, melynek jogutódja az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Semmelweis Orvostudományi Egyetem.

A második folyamatosan működő magyar egyetemet 1872-ben alapították Kolozsvárott; ennek szerepét az első világháború után a szegedi egyetem vette át.

Az egyes tudománysszakok és tevékenységek igazi elismerését jelenti, ha egyetemen oktatják. A gyógyszerészet történetének, mint tudománysszaknak ebből a szempontból nálunk, és a világ különböző országaiban még nincs azonos súlya.

Eddigi vizsgálataink alapján a nagyszombati egyetemen az orvosi tárgyak oktatása magába foglalta az orvos és gyógyszerésztörténelem oktatását is. Az egyes tárgyak professzorai bemutatták szakterületük tudományos és gyakorlati fejlődését, a szakterületükön alkalmazott gyógyszerek, a gyógyszeres terápia fejlődését. A helyzet megítéléséhez figyelembe kell venni, hogy a korabeli szaktörténeti irodalom még szegényes volt. Az első magyar orvostörténeti munka *Weszprémi István*: „Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza” című 4 kötetes munkája volt 1774—1887 évekből. *Weszprémi* munkája nem sokkal később jelent meg, mint a hasonló nevesebb külföldi összefoglaló történeti munkák.

Daniel le Clerc (1652—1728) az „orvostörténelem atyja” írta az első nagy összefoglaló történeti munkát „Histoire de la medicine” címmel.

Kurt Joachim Policarp Sprengel (1766—1833) „Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneikunde” című négykötetes munkája az első pragmatikus orvostörténelmi könyv, mely a művelődési viszonyokkal párhuzamosan mutatja be az orvosi rend és az egészségtudomány fejlődését.

És végül *Heinrich Haeser* (1811—1884) „Lehrbuch der Geschichte der Medizin und der Volkskrankheiten” című könyve a XX. század elejéig az egyik legfontosabb orvostörténeti munka volt.

E nagy elődök munkássága alapján egyre szaporodott később az orvos és gyógyszerésztörténelemmel foglalkozók száma. Érdekes össze-

vetést eredményez a *Matolcsy Miklós* irodalomgyűjteménye alapján végzett felmérés [4]. A XX. század elejéig összesen 120 személytől jelent meg orvos-, illetve gyógyszerésztörténeti közlemény különböző szaklapokban, s ezekből 66 gyógyszerész volt. Ez azt mutatja tehát, hogy a gyógyszerészetet jelentős mértékben foglalkoztatta saját tudományuk múltja, hiszen közel 50%-os arányú a megoszlás az orvostörténelmi és a gyógyszerésztörténeti közlemények között.

Az európai egyetemeken a XVIII. században már elég általános szokás volt az orvostudomány egyetemes rendszerére vonatkozó orvostörténelmi anyag előadása. Nálunk, Magyarországon elsősorban a bonctan, majd a kór- és gyógyszer-tanára, *Trnka Vencel* (1739—1791) foglalkozott egyetemi előadásai körében orvostörténelemmel. Jelentős előrehaladást jelentett *Schöepf Merei Agost* (1804—1858) lépése: 1835 júliusában benyújtja a pesti egyetem orvoskarához kérelmét, hogy engedélyezze az „orvos és sebésztörténelem” oktatását. Kérelmét elfogadták, 1836 márciusában letette tanári esküjét, és megkezdte tanári működését. Ezzel az orvostörténelem előlépett az önálló tárgyak sorába. Őt követte *Stockinger Tamás* (1811—1883), az elméleti sebészet és sebészi műtét-tanára, aki „Okszerű orvossebészeti történet-tan”-t adott elő.

1877-től kezdte meg előadásait id. *Purjesz Zsigmond*, az orvosi kar magántanára „Az ókori orvostudomány története” címmel [5].

A kolozsvári egyetemen *Bókay Árpád* prof. 1887—1890 között a „A gyógyszerészet története és törvényei” címmel hirdetett és tartott előadásokat a nyári szemeszterben hetenként 2 órában. Ő hazánkban az első, aki önálló tárgyként gyógyszerésztörténelmet ad elő és ezzel egy fél évszázaddal megelőzte a budapesti egyetemet.

Az 1900-as évek elején indul meg *Győry Tibor* előadása a pesti orvostudományi karon „Az orvostan történelme” címmel; az előadásokat *Győry* évtizedekig tartotta. Az 1930-as évek elején indult *Herczeg Árpád* előadása „Az orvostudomány története különös tekintettel az újkorra” címmel [6].

Ezzel az időszakkal elérkeztünk az orvos és gyógyszerésztörténelem oktatásának kettéválásához. Az 1930-as évek elején indult meg ugyanis *Ernyey József* gyógyszerésztörténeti egyetemi előadássorozata. *Ernyey József* gyógyszerész (1874—1945) még ma is a legismertebb magyar gyógyszerésztörténész, akinek részletes méltatásával többen foglalkoztak most csak oktatói tevékenységét vizsgáljuk. Előadásait az 1931—32-es tanévtől a bölcsész karon hirdette meg. Hallgatói elsősorban a gyógyszerészhallgatók voltak. A nem kötelező, de értékes előadások vonzották a fiatalságot. Sikerült megtalálnunk az egykori tanrendeket, s ezek alapján választ kaphatunk arra, hogy milyen fejezeteket ragadt ki és adott elő *Ernyey* a gyógyszerészet történetéből [6]:

- 1931/32 tanév: A királyi helytartótanács reformjai a gyógyszerészet terén
 1932/33 tanév: A jezsuita gyógyszer-tárak működése a XVII—XVIII században
 1933/34 tanév: Gyógyszertáraink a nagyszombati egyetem idején
 1934/35 tanév: Küzdelmek az első magyar gyógyszerkönyv és árszabás jogáért 1795—1798-ig
 1935/36 tanév: A királyi helytartótanács gyógyszer-tár vizsgálatai 1724 óta
 1936/37 tanév: A helytartótanács első gyógyszerész statisztikái
 1937/38 tanév: Dispensator Vienn., Pharmacop. Austriaca.
 1938/39 tanév: A gyógyszer-tári vizsgálatok kialakulása nálunk és külföldön
 1939/40 tanév: Nincs tanrend erről az évről, de valószínű, hogy *Ernyey* egyre súlyosbodó betegsége miatt már nem is hirdetett meg előadást; már az 1940/41-es tanrendekben sem találkozzunk nevével.

Megjegyzés a táblázathoz: az előadásokat heti 2 órában hirdette meg az első félévben. Kivétel a fenti első témakör, amely egész évben, tehát mindkét félévre meg volt hirdetve.

Az új gyógyszerészképzési rendszer 1940-ben alakult ki, ennek keretében a gyógyszerészet történetét a III. évfolyam számára ajánlott tárgyként vették fel a kar ekkor előterjesztést tett a tárgy kötelezővé tételére.

A szegedi egyetemen *Novák István* professzor volt az első úttörő. 1941-től a gyógyszerészi propedeutica keretében történeti előadásokat is tartott, amelyekből később önálló tan-tárgy lett.

Budapesten az új rendszer szerinti képzésben az 1944/45-ös tanévtől *Halmai János* professzor tartott előadásokat „A gyógyszerészet története” címen, melyet heti 1 órában hirdettek meg.

Mint említettük, a kar előterjesztést tett a tárgy kötelezővé tételére, melyre azonban csak 1954-ben került sor. Ekkor lett kötelező az I. éves gyógyszerészhallgatóknak egy féléven át, kötelező kollokviummal. A tárgyat később az újabb tanrendi reformmal kapcsolatban 1972-ben megszüntették, majd 1974-től kezdve ismét lehetővé vált fakultatív előadásként, dr. *Zalai Károly* előadásában „Bevezetés a magyar gyógyszerészet történetébe” címmel.

Összefoglalva vizsgálódásaink eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a gyógyszerészet történetének művelése Magyarországon összefonódott az orvostudomány és története művelésével. Ha összevetjük a külföldi és magyar orvostörténeti munkák megjelenésének időpontjait, megállapítható, hogy csak mintegy néhány éves késés van a külföldi és a magyar tudósok tevékenységének indítása között. Annak ellenére, hogy még a XIX. században sem volt szervezett oktatás, mégis a gyógyszerészek publikációs tevékenysége gyógyszerésztörténeti szempontból megközelítette az orvosokét. Az orvos- és

gyógyszerésztörténelem egyetemi oktatásának szétválasztását először Kolozsvárott kísérelték meg; Budapesten csak elég későn, a XX. század első harmadában: ekkor indult meg a gyógyszerésztörténelem önálló oktatása

IRODALOM

1 *Gortvay Gy.*: Az újkortól magyar orvosi művelődés és egészségügy története I. köt. Budapest, 1953 9 — 2 *Hekler A.*: A budapesti Pázmány Péter Egyetem sorskérdései. Bp. 1931. 7. — 3 *Gortvay Gy.*: Az újkortól magyar orvosi művelődés és egészségügy története Bp. 1953. 199. — 4 *Matolcsy M.*: Könyv és irodalmi gyűjtemény magyarországi gyógyszerészeti munkákról 1578—1909. Bp. 1910. — 5 *Högyes E.*: Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről Bp. 1896. 74. — 6 A Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendjei

Д-р К. Залаи и д-р А. Риксер: *Преподавание истории фармации в венгерских университетах*

V. В Венгрии культивирование истории фармации тесно связано с культивированием медицинской науки и ее истории. Несмотря на то, что в еще XIX. веке не было организованного обучения, деятельность фармацевтов по публикациям с точки зрения истории фармации, приблизилась к деятельности врачей. Для разделения преподавания истории фармации и медицины в университете первая попытка была сделана в г. Коложвар, в Будапеште только довольно поздно, в первую треть XX. века, когда началось самостоятельное преподавание истории фармации

Dr. K. Zalai and Dr. A. Rixer: *Teaching of the history of pharmacy at the Hungarian universities*

The cultivation of the pharmaceutical history had been interwoven with the medical sciences and with the cultivation of the history of medicine. However in the XIXth century no organized education in the history of pharmacy existed, the number of publications on pharmaceutical history was near to those on the history of medicine. Separation of the teaching of medical and pharmaceutical history was attempted first in Kolozsvár, but in Budapest fairly late, only in the thirties of the XXth Century has been started the independent teaching of the history of pharmacy.

Dr. K. Zalai und Dr. A. Rixer: *Der Unterricht der Geschichte der Pharmazie an den ungarischen Universitäten*

Die Pflege der Geschichte der Pharmazie in Ungarn verflochte sich mit der der Medizin und deren Geschichte. Obwohl auch noch im XIX. Jahrhundert kein organisierter Unterricht bestand, erreichte die Publikationstätigkeit der Apotheker in pharmaziegeschichtlicher Hinsicht fast die der Ärzte. Zuerst wurde in Klausenburg der Versuch gemacht, die Geschichte der Medizin und der Pharmazie getrennt an der Universität zu unterrichten, in Budapest hingegen erst ziemlich spät im ersten Drittel des XX. Jahrhunderts, dann begann man mit dem selbständigen Unterricht der Geschichte der Pharmazie.

Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egyetemi Gyógyszertár 1092 Budapest, Högyes Endre u 7

Érkezett: 1978. XI 1

ÚJ GYŐZELEM AZ AGYHÁRTYAGYULLADÁS FELETT

Ref. Pharm. Ztg. 123 (35), 1477 (1978)

A legújabb kifejlesztett oltóanyag megvédi a szervezetet az „A” típusú baktériumok okozta agyhártyagyulladástól. Egy a közelmúltban kitört járvány alkalmával az USA-beli Allergia Intézet orvosai minden gyermeket (3 hónapostól 5 éves korig) beoltottak ezzel az anyaggal. Eredmény: az oltásban részesült gyermekek közül egy sem betegedett meg.

Az oltóanyagot a baktériumok tokjából nyelik. Az USA egészségügyi hatósága a közelmúltban engedélyezte járványok idejére az új oltóanyagot mind felnőttek, mind iskolás korú gyermekek számára. Noha az „A” típusú kórokozó a 40-es évek óta nem gyakran volt észlelhető Amerikában, ennek ellenére az utóbbi időben mind az USA-ban, mind Kanadában szörványos járványoszerű megbetegedéseket észleltek. Gyakori a betegség Afrikában, de jelentkezett nemrég Brazíliában és Finnországban is. Az „A” oltóanyag a nagyon hatékony „C”-vakcina utóda, amelyet *E. Gottschlich* és *M. Arenstein* fejlesztett ki (282).

R. B.

ELSŐSEGÉLY 10 GYÓGYSZERREL

Dr. H. F. Pharm. Ztg. 123 (41), 1751 (1978).

Afganisztánban egy „Primary Health Worker” (alapfokú egészségügyi dolgozó) 6 iskolai osztály elvégzése után több hónapos egészségügyi és szociális kiképzésben részesül, mielőtt szülőfalujának gondozását átveszi. Ugyanakkor tízféle gyógyszerrel is ellátják, amelyekkel elsősegélyt nyújthat a gyakran előforduló betegségek ellátásában. Talán kockázatos lépésnek tűnhet ilyen „gyorstalpaló” módszerrel kiképzett személyre erős

hatású gyógyszereket, mint pl. penicillin inj.-t, szulfonamidokat és Piperazint rábíznai, de ne feledjük el, hogy erre a szükség kényszerít. Azok a szélsőséges helyzetek, amelyek az egészségügyi ellátás ilyen leegyszerűsítésére kényszerítenek, sokszáz millió — ha nem milliárdnyi — népesség számára realitást jelentenek. A WHO által hasonló célból készített jegyzék is csak 17 gyógyszert jelöl meg. Egy szudáni, alsó fokú egészségügyi listáján 30 készítmény szerepel, melyek a hat osztály után 9 hónapos egészségügyi tanfolyamot végzett dolgozó gondozására vannak bízva. Ezzel kell ellátnia községe mintegy 4000 lakójának egészségi gondozását! Közvetlen feleltesének is csak 70-féle gyógyszer áll rendelkezésére a mintegy 20 000 főt számláló körzet betegeinek kezelésére! A legkisebb, orvos által vezetett egység Szudánban a mintegy 200—250 gyógyszerrel rendelkező, melyen az ország belsejében működő kórház. A tapasztalat azt mutatja, hogy ahol legnagyobb szükség van a takarékosságra, úgy kis kórházakban 200, az egészségügyi egész területén pedig mintegy 500 gyógyszerrel ki lehet jönni. Különleges kívánalmakról természetesen nem lehet szó (286).

R. B.

A MALÁRIA ISMÉT JELENTKEZIK

Dr. A. F. K. ÖAZ, 32, (46), 907 (1978).

A hamburgi egészségügyi hatóságok egy olyan betegsége hívják fel a lakosság figyelmét, amely az NSZK-ban ismét gyakrabban előfordul: a maláriára. Emlékeztetnek arra, hogy csupán Hamburgban, a trópusi betegségek kórházában 60 maláriabeteget kezeltek 1977-ben. Megfelelő óvintézkedések hiányában a tömegturizmus növeli az anopheles szúnyog csípése útján történő fertőzés kockázatát (14).

R. B.